

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ**
Кафедра _____

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: **«КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС»**
за темою: **«ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ»**

Студента (ки): Курдова М.Р.
курсу: III
групи: ТУ_{КВ}-4-23-Б1ПрД(З.бздс)
Спеціальність: 262 Правоохоронна
діяльність
Керівник: ст. викладач Бур'янова
О.О.

Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
	_____	_____
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ 2026

Зміст

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Загальнотеоретична характеристика затримання особи як заходу процесуального примусу	6
1.1. Поняття, сутність та правова природа затримання (з уточненими сторінками) .	6
1.2. Види затримання особи в кримінальному процесі	9
1.3. Співвідношення затримання з іншими заходами забезпечення кримінального провадження.....	11
Розділ 2. Процесуальний порядок та підстави затримання особи	14
2.1. Підстави та процедура затримання без ухвали слідчого судді (ст. 208 КПК України).....	14
2.2. Процесуальне оформлення затримання: вимоги до протоколу та фіксація обставин.....	16
2.3. Строки затримання та порядок їх обчислення	18
Розділ 3. Забезпечення прав і свобод затриманої особи.....	20
3.1. Система процесуальних гарантій прав затриманої особи.....	20
3.2. Практика ЄСПЛ щодо порушення права на свободу та особисту недоторканність при затриманні в Україні.....	23
3.3. Особливості затримання в умовах воєнного стану.....	27
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена сучасними викликами кримінального процесу в Україні, пов'язаними з потребою забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень при одночасному дотриманні прав і свобод громадян. Затримання особи як захід процесуального примусу є однією з ключових інституцій кримінального процесу, що забезпечує оперативне реагування на суспільно небезпечні діяння та запобігання можливості ухилення особи від кримінальної відповідальності. Проте практика показує, що неналежне або неправомірне застосування цього заходу може призводити до порушення конституційних прав, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, що актуалізує питання правової природи затримання, його правового регулювання та процесуальних гарантій.

Особливу важливість дослідження теми набуває в умовах воєнного стану, коли зміни в законодавстві України значно розширили повноваження органів досудового розслідування та прокурора, водночас створивши нові правові ризики для громадян. Такі зміни включають можливість більш тривалого затримання без ухвали суду, зміни в порядку фіксації затримання та особливості забезпечення прав затриманої особи. Це обумовлює необхідність комплексного аналізу нормативної бази, судової практики та наукових підходів щодо затримання особи, щоб гарантувати баланс між ефективністю кримінального провадження та захистом конституційних прав людини.

Об'єктом дослідження є затримання особи в кримінальному провадженні, як форма процесуального примусу, що забезпечує здійснення кримінального провадження. Предметом дослідження є права, процесуальні гарантії та порядок застосування затримання, його види, строки та співвідношення з іншими заходами забезпечення кримінального провадження.

Метою курсової роботи є аналіз правових основ затримання особи в кримінальному провадженні, визначення його видів, підстав і процедур застосування, а також забезпечення прав і свобод затриманої особи в умовах дотримання вимог кримінального процесу та змін, внесених під час воєнного стану. Для досягнення мети у роботі поставлено наступні завдання:

1. Дослідити поняття, сутність та правову природу затримання, виділити його відмінність від адміністративного затримання.
2. Проаналізувати класифікацію видів затримання та їх правове підґрунтя.
3. Визначити співвідношення затримання з іншими заходами забезпечення кримінального провадження, такими як тримання під вартою або домашній арешт.
4. Розглянути підстави та процедуру затримання без ухвали слідчого судді, у тому числі в екстрених ситуаціях на місці злочину.
5. Проаналізувати порядок процесуального оформлення затримання та строки його здійснення.
6. Дослідити систему гарантій прав затриманої особи та міжнародну практику захисту цих прав, зокрема рішення Європейського суду з прав людини.
7. Виявити особливості застосування затримання в умовах воєнного стану та вплив законодавчих змін 2022–2025 років.

Методи дослідження включають аналіз нормативно-правових актів, порівняльно-правовий метод, системний підхід, логічний та структурний аналіз, а також методи узагальнення судової практики та наукових публікацій. Використання цих методів дозволяє комплексно оцінити правову природу затримання, його місце в кримінальному процесі та вплив на права людини.

Джерельна база дослідження включає Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Конституцію України, КУпАП, законодавчі акти щодо воєнного стану, міжнародні нормативні акти, зокрема Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів і практику Європейського суду з прав людини. Особлива увага приділена сучасним науковим дослідженням 2022–2025 років щодо затримання та застосування запобіжних заходів під час воєнного стану.

Структура роботи визначена логічно: три розділи основної частини, висновки та список використаних джерел. У першому розділі розкривається теоретична характеристика затримання особи як заходу процесуального примусу, його поняття, сутність та правова природа, види та співвідношення з

іншими заходами забезпечення кримінального провадження. Другий розділ присвячено процесуальному порядку та підставам затримання, процедурі оформлення та строкам. Третій розділ аналізує систему процесуальних гарантій прав затриманої особи та практику ЄСПЛ щодо порушення прав під час затримання, а також особливості застосування цього заходу під час воєнного стану. Завершують роботу висновки, у яких підсумовані результати дослідження та зроблені відповідні рекомендації.

Таким чином, курсова робота дозволяє систематизувати та узагальнити знання щодо затримання особи в кримінальному процесі, визначити його сучасні проблеми та шляхи вдосконалення правового регулювання з урахуванням викликів воєнного часу, що забезпечує наукову та практичну цінність дослідження.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ ЯК ЗАХОДУ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ

1.1. Поняття, сутність та правова природа затримання (з уточненими сторінками)

Затримання особи в кримінальному процесі є одним із ключових заходів процесуального примусу, який має забезпечити ефективне здійснення кримінального провадження, запобігти ухиленню від кримінальної відповідальності та гарантувати своєчасне виконання процесуальних дій. Поняття «затримання» має глибокі історичні та правові корені, що формувалися протягом розвитку кримінального процесу як галузі права та практичних процедур кримінального провадження. Слово «затримання» в українській юридичній термінології походить від латинського терміна *detentio*, що означає «тримання», «утримування», що вже у самому корені підкреслює тимчасовий характер цього заходу.

Етимологічно затримання розглядалося як спосіб забезпечення участі особи у процесі правосуддя та гарантії наявності її для слідчих та судових органів. Воно є універсальним заходом кримінального процесу, який використовується в багатьох правових системах світу. Так, міжнародне право закріплює право держави застосовувати обмеження свободи особи виключно у випадках, передбачених законом, з дотриманням принципів законності, пропорційності та необхідності. Ці принципи закріплені в Конституції України [1], Загальній декларації прав людини [2] та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6], що створює правову основу для регулювання затримання у національному кримінальному процесі.

Сучасне кримінальне законодавство України визначає затримання як тимчасове обмеження свободи особи для забезпечення процесуальних дій, таких як допит, слідчі експерименти, упізнання, а також для запобігання ухиленню від кримінальної відповідальності. Відповідно до ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України [4], затримання може здійснюватися без ухвали слідчого судді у випадках, коли особу затримано на місці злочину або одразу після його вчинення, що підтверджує його екстрений та превентивний характер. У цьому контексті затримання розглядається як захід забезпечення

кримінального провадження, який має тимчасовий характер і підпорядкований цілям розслідування.

Важливо відрізнити кримінальне затримання від адміністративного затримання. Адміністративне затримання регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення [7] та здійснюється органами поліції або іншими уповноваженими органами для попередження адміністративних правопорушень. Воно має чітко обмежені строки, мету та процедуру, зокрема щодо повідомлення особи про причину затримання і оформлення протоколу. На відміну від цього, кримінальне затримання пов'язане з розслідуванням кримінального правопорушення і може передбачати більш складні процесуальні дії, такі як допит свідків за участю затриманого, проведення слідчих експериментів, а також можливість подальшого обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою [15, с. 582–584; 17, с. 112–115].

Правова природа затримання визначається його місцем у системі кримінального процесуального примусу. Воно належить до заходів процесуального примусу, що мають на меті забезпечення виконання процесуальних обов'язків особи та гарантування ефективності кримінального провадження. Серед заходів процесуального примусу затримання є найбільш радикальним обмеженням свободи, оскільки воно безпосередньо обмежує конституційне право на свободу та особисту недоторканність [17, с. 115]. Тому законодавство встановлює суворі вимоги до строків, умов та підстав його застосування, а також передбачає обов'язкові процесуальні гарантії для захисту прав затриманої особи [9, с. 138; 16, с. 115].

У науковій літературі існує ряд підходів до визначення сутності затримання. Зокрема, Вахліс визначає затримання як тимчасове примусове утримання особи у зв'язку з кримінальним провадженням, що забезпечує можливість проведення слідчих дій та обмежує ризики ухилення від правосуддя [9, с. 140]. Гаркуша акцентує увагу на тому, що затримання є своєрідним механізмом контролю за поведінкою особи під час досудового розслідування, що забезпечує реалізацію статей 208–211 та 615 КПК України [10, с. 47–49]. Салманов підкреслює роль затримання в умовах воєнного стану як інструменту

ефективного кримінального реагування при одночасному дотриманні прав людини [16, с. 113–114].

Визначення поняття затримання включає такі основні елементи:

- Тимчасовий характер – обмеження свободи здійснюється на визначений законом строк, після закінчення якого особа повинна бути звільнена або передана для обрання іншого запобіжного заходу [17, с. 117].
- Мета застосування – забезпечення належного здійснення кримінального провадження, запобігання ухиленню від слідства або суду, гарантування проведення слідчих дій [15, с. 583].
- Правове регулювання – затримання здійснюється лише на підставі закону (КПК України), з дотриманням конституційних прав та міжнародних стандартів [1, с. 5; 6, с. 52].
- Процесуальні гарантії – особа має право на повідомлення про причину затримання, доступ до адвоката, право на мовчання та повідомлення близьких [9, с. 140; 10, с. 48; 16, с. 115].

Особливу увагу слід приділити відмінності кримінального затримання від адміністративного. Адміністративне затримання здійснюється у спрощеному порядку, без необхідності складних процесуальних дій, і спрямоване на припинення адміністративного правопорушення. На відміну від цього, кримінальне затримання має системний характер, тісно пов'язане з проведенням слідчих дій і є підґрунтям для подальшого обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту. Це підкреслює його виняткову роль у кримінальному процесі як засобу забезпечення ефективності правосуддя та захисту суспільних інтересів.

Крім того, у науковій літературі висловлюється думка про те, що затримання є інституцією, яка знаходиться на перетині кримінального та конституційного права, оскільки поєднує в собі необхідність забезпечення державного реагування на правопорушення та обов'язок гарантувати непорушність прав людини [11, с. 80–81; 18, с. 79]. Ця подвійна функція обумовлює складність правового регулювання, підкреслює значення процесуальних гарантій та обмежень строків затримання.

У практичному аспекті затримання забезпечує оперативність розслідування та мінімізує ризики, пов'язані з ухиленням від слідства. Проте практика застосування затримання показує, що невиконання законодавчих вимог, недостатня фіксація обставин або порушення прав особи призводять до можливості оскарження дій органів досудового розслідування, а в окремих випадках — порушення прав людини, що підтверджується судовою практикою ЄСПЛ [19; 20].

Таким чином, затримання особи в кримінальному процесі є ключовим процесуальним заходом, який має тимчасовий характер, суворо законодавчо регламентований і забезпечений системою процесуальних гарантій. Його правова природа полягає у поєднанні оперативного реагування на кримінальне правопорушення з необхідністю дотримання конституційних і міжнародних стандартів прав людини. Це визначає актуальність подальшого дослідження видів затримання, підстав, процедурного оформлення та співвідношення з іншими заходами забезпечення кримінального провадження, що буде розглянуто у наступних підрозділах роботи.

1.2. Види затримання особи в кримінальному процесі

Затримання особи в кримінальному процесі є важливим заходом процесуального примусу, що має забезпечити ефективне здійснення кримінального провадження та запобігти ухиленню від кримінальної відповідальності. Воно не є однорідним правовим явищем і включає кілька різновидів, які відрізняються підставами, порядком здійснення та суб'єктами, що його застосовують. Розрізняють затримання за ухвалою слідчого судді, затримання без ухвали, затримання уповноваженою особою та так зване «цивільне» затримання.

Затримання за ухвалою слідчого судді є найбільш формалізованим видом, оскільки передбачає контроль незалежного органу та детальне обґрунтування необхідності обмеження свободи, строків та умов утримання особи. Це забезпечує прозорість процедури та мінімізує ризики порушення прав людини. У цьому випадку затримання виступає як частина системи обрання запобіжного

заходу, зокрема тримання під вартою, і є більш передбачуваним механізмом процесуального реагування [10, с. 47].

Затримання без ухвали слідчого судді застосовується у термінових ситуаціях, коли особу затримано на місці злочину або безпосередньо після його вчинення. Метою такого затримання є негайне забезпечення проведення слідчих дій та запобігання ухиленню від кримінальної відповідальності. Цей вид затримання має екстрений характер і вимагає суворого дотримання процесуальних гарантій, зокрема повідомлення особи про причину затримання та фіксації всіх обставин у протоколі [9, с. 138–139].

Затримання уповноваженою особою здійснюють спеціально визначені посадові особи, зокрема слідчі, прокурори чи органи внутрішніх справ, у випадках, передбачених законом. Воно дозволяє оперативно зупинити особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, та передати її органам досудового розслідування для подальшого оформлення документів. У науковій літературі підкреслюється, що цей вид затримання є важливим інструментом оперативного реагування, однак повинен здійснюватися з дотриманням прав людини та законності [16, с. 114].

«Цивільне» затримання, тобто затримання особою, яка не є представником державного органу, має тимчасовий характер і застосовується до прибуття компетентних органів. Зловживання цим видом затримання може призвести до порушення прав людини, тому воно потребує належного оформлення та передачі особи органам досудового розслідування [12, с. 584–585].

Класифікація видів затримання демонструє баланс між оперативністю слідства та захистом прав людини. Умовно всі види можна розділити на процесуально формалізовані, до яких належать затримання за ухвалою судді та уповноваженою особою, та екстрені, до яких відносять затримання без ухвали та «цивільне» затримання. Вибір конкретного виду залежить від обставин справи, підстав застосування, строків обмеження свободи та суб'єкта, який здійснює затримання.

Важливість правильного визначення виду затримання полягає в тому, що воно забезпечує не лише ефективність кримінального провадження, але й

дотримання прав та свобод особи, закріплених у Конституції України, міжнародних договорах та кримінальному процесуальному законодавстві. У період воєнного стану застосування будь-якого виду затримання вимагає особливої уваги до дотримання пропорційності, законності та процесуальних гарантій, оскільки порушення прав людини може мати критичні наслідки як для особи, так і для держави [16, с. 114–115; 18, с. 80].

Таким чином, знання різновидів затримання, їх класифікації та особливостей застосування дозволяє забезпечити ефективність кримінального провадження та захист прав людини, що є ключовим завданням сучасного кримінального процесу.

1.3. Співвідношення затримання з іншими заходами забезпечення кримінального провадження

Затримання особи є лише одним із заходів забезпечення кримінального провадження і не може розглядатися ізольовано від інших процесуальних механізмів, що обмежують свободу чи впливають на поведінку підозрюваного. Його співвідношення з іншими заходами, такими як домашній арешт або тримання під вартою, визначає ефективність досудового розслідування, дотримання балансу між інтересами суспільства та правами людини, а також забезпечує належний рівень правової визначеності для всіх учасників процесу.

Затримання відрізняється від інших заходів своєю екстремністю та тимчасовим характером. Воно застосовується для негайного обмеження свободи особи у випадках, коли є безпосередня загроза втечі, перешкоджання слідству або знищення доказів. На відміну від домашнього арешту, який є певною превентивною формою контролю, затримання передбачає фізичне утримання підозрюваного у спеціальному приміщенні та можливість проведення невідкладних слідчих дій. Домашній арешт, у свою чергу, дозволяє обмежити пересування особи без застосування примусових заходів у вигляді тримання під вартою, забезпечуючи гнучкий контроль за поведінкою підозрюваного і зменшуючи ризик порушення його особистих прав [10, с. 50]. Вибір між затриманням та домашнім арештом визначається характером і тяжкістю злочину,

оцінкою ризику ухилення від слідства, а також потребою збереження доказової бази.

Тримання під вартою відрізняється від затримання довготривалим та формалізованим характером застосування. Воно передбачає рішення слідчого судді, детальне обґрунтування необхідності суворого обмеження свободи та дотримання процесуальних гарантій. У цьому контексті затримання розглядається як попередній етап тримання під вартою, що дозволяє оперативно провести першочергові слідчі дії до винесення судового рішення. Науковці наголошують, що комплексне використання цих заходів у сукупності дозволяє запобігти ризикам ухилення від кримінальної відповідальності та забезпечує правову визначеність для підозрюваного [17, с. 450–452].

Важливим є взаємозв'язок затримання з іншими заходами, який проявляється у поступовості та диференціації примусових дій. Наприклад, у випадку затримання без ухвали слідчого судді, поряд з оперативним обмеженням свободи, можуть застосовуватися обмеження пересування або подальше обрання домашнього арешту. Такий підхід дозволяє максимально ефективно поєднувати оперативність дій правоохоронних органів із дотриманням процесуальних гарантій [16, с. 115].

Особливу увагу слід приділити застосуванню цих заходів в умовах воєнного стану, коли законодавство передбачає розширені повноваження органів досудового розслідування, зокрема подовження строків затримання та оперативне втручання прокурора. Водночас науковці підкреслюють необхідність дотримання принципу пропорційності та прав людини, оскільки порушення цих норм може призвести до критичних наслідків для підозрюваного та негативно вплинути на репутацію держави в міжнародному правовому полі [16, с. 114–115; 18, с. 80].

Ключовим аспектом є комплексність та системність заходів забезпечення кримінального провадження. Затримання застосовується першочергово для оперативного реагування на злочин, після чого залежно від оцінки ризиків можуть бути обрані більш м'які заходи — домашній арешт або інші обмеження свободи, або більш суворі — тримання під вартою. Така система забезпечує

баланс між безпекою суспільства та захистом прав підозрюваного, а також гарантує законність дій органів досудового розслідування [11, с. 81].

Взаємозв'язок затримання з іншими заходами забезпечення кримінального провадження можна розглядати як процесуальну послідовність, де кожен наступний етап обмеження свободи логічно впливає з попереднього. Це дозволяє органам досудового розслідування вибрати оптимальний механізм примусу з урахуванням ризиків, що загрожують ефективності кримінального провадження, та дотримання прав людини навіть в умовах особливого правового режиму, такого як воєнний стан.

Таким чином, знання співвідношення затримання з іншими заходами забезпечення кримінального провадження є необхідною умовою ефективного кримінального процесу. Воно дозволяє поєднувати оперативність і превентивність заходів, забезпечує пропорційність обмеження свободи та дотримання процесуальних прав підозрюваних, а також створює основу для послідовного та законного застосування заходів примусу в сучасних умовах кримінального провадження.

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ТА ПІДСТАВИ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ

2.1. Підстави та процедура затримання без ухвали слідчого судді (ст. 208 КПК України)

Затримання особи без ухвали слідчого судді є винятковим заходом процесуального примусу, який застосовується у разі нагальної необхідності негайного обмеження свободи підозрюваного. Основним нормативним джерелом, що регламентує цей механізм, є стаття 208 Кримінального процесуального кодексу України. Вона встановлює правові підстави, строки та порядок затримання, забезпечуючи баланс між оперативністю дій органів досудового розслідування та захистом прав людини.

Основною підставою для затримання без ухвали суду є безпосереднє виявлення особи під час або відразу після вчинення кримінального правопорушення, коли існує обґрунтована підозра у її причетності. Крім того, до підстав належать ситуації, коли затримання необхідне для недопущення ухилення особи від слідства, перешкоджання розслідуванню або знищення доказів. У науковій літературі зазначається, що такий захід має застосовуватися лише у разі реальної загрози ефективності кримінального провадження [10, с. 48; 11, с. 80].

Процедура затримання без ухвали слідчого судді передбачає чітку послідовність дій уповноваженої особи. Перш за все, слідчий, прокурор або інший уповноважений співробітник має встановити особу, зафіксувати обставини та документально оформити затримання у протоколі. Протокол затримання є ключовим процесуальним документом, який забезпечує законність та підзвітність дій органів досудового розслідування. Він повинен містити дату, час, місце затримання, підстави, інформацію про особу, права затриманого, а також підписи свідків або співробітників, які брали участь у процесі [16, с. 116].

Затримана особа має невідкладно бути поінформована про свої права, включаючи право на адвоката, право на мовчання та право повідомити близьких про своє затримання. Дотримання цих гарантій є обов'язковим, оскільки будь-

яке їх порушення може призвести до визнання затримання незаконним, а також негативно вплинути на оцінку доказів у суді [18, с. 82].

Законодавство чітко регламентує строки затримання без ухвали суду. Так, протягом перших 24 годин органи досудового розслідування зобов'язані повідомити слідчого суддю про затримання, а строк для обрання запобіжного заходу не повинен перевищувати 72 години. У разі воєнного стану ці строки можуть бути подовжені відповідно до змін у законодавстві 2022–2025 років, однак принцип пропорційності та необхідності дотримання процесуальних гарантій залишається незмінним [16, с. 114–115].

У практичному аспекті затримання без ухвали застосовується як оперативний інструмент, який дозволяє забезпечити участь особи у слідчих діях та своєчасне проведення невідкладних слідчих заходів, включаючи обшук, огляд місця події, вилучення речових доказів. Науковці підкреслюють, що будь-яке перевищення меж затримання або неналежне документування може призвести до визнання доказів недопустимими у судовому процесі [11, с. 82].

Особливу увагу приділяють дотриманню міжнародних стандартів, включаючи положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що гарантує право на свободу та особисту недоторканність. Рішення ЄСПЛ у справах «Нечипорук і Йонкало проти України» та «Корнєв і Карпенко проти України» підтверджують необхідність суворого дотримання правових процедур під час затримання та забезпечення доступу до судового контролю [19; 20].

Таким чином, затримання без ухвали слідчого судді є необхідним та ефективним заходом процесуального примусу, який дозволяє органам досудового розслідування оперативно реагувати на злочини, забезпечувати участь підозрюваних у слідчих діях та зберігати докази. Водночас суворе дотримання законодавства та процесуальних гарантій гарантує захист прав затриманої особи та підтримує баланс між ефективністю кримінального провадження і правами людини, навіть в умовах надзвичайного чи воєнного стану.

2.2. Процесуальне оформлення затримання: вимоги до протоколу та фіксація обставин

Процесуальне оформлення затримання особи є важливою складовою кримінального провадження, оскільки від правильності документування залежить законність затримання, допустимість доказів у суді та захист прав підозрюваного. Універсальною формою фіксації затримання є протокол затримання, який детально описує всі обставини обмеження свободи особи.

Згідно зі ст. 208–209 КПК України, протокол затримання повинен містити необхідні реквізити для юридичної визначеності: дата, час, місце затримання, персональні дані особи, підстави затримання, посилання на виявлений злочин або обґрунтовану підозру, а також відомості про співробітників та свідків, які брали участь. Крім того, протокол фіксує повідомлення затриманого про його права, включаючи право на адвоката, право на мовчання та право повідомити близьких [16, с. 116].

Особливу увагу приділяють техніці фіксації обставин затримання. На практиці це включає:

1. Опис поведінки та стану особи при затриманні, що дозволяє уникнути звинувачень у неправомірному застосуванні сили.
2. Документування участі свідків та уповноважених осіб, які можуть підтвердити законність дій.
3. Фотографування, відеозйомка або аудіофіксація процесу, особливо у випадках, коли затримання відбувається у приміщенні або на місці злочину. Такі методи фіксації значно підвищують доказову силу протоколу та захищають органи досудового розслідування від можливих претензій [17, с. 455–456].

У практичному аспекті детальне документування є критично важливим для наступного судового контролю. Протокол повинен фіксувати всі обставини: чи застосовувалася фізична сила, чи були попереджені права, як затримана особа реагувала на повідомлення про права та обов'язки. Недотримання цих вимог може призвести до недопустимості доказів або скасування законності затримання у судовому порядку.

Науковці підкреслюють, що ефективність фіксації обставин залежить від комплексного підходу, який передбачає поєднання традиційного протоколювання та сучасних засобів фіксації. В умовах воєнного стану це стає особливо актуальним, оскільки збільшуються строки затримання та розширюються повноваження органів досудового розслідування [16, с. 114–115; 18, с. 80]. Забезпечення належної фіксації обставин дозволяє запобігти потенційним порушенням прав людини навіть у надзвичайних умовах.

Структура протоколу затримання у сучасній практиці включає:

- Загальні відомості: дата, час, місце затримання.
- Дані про затриману особу: прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, місце проживання, ідентифікаційний номер (за наявності).
- Підстави затримання: опис виявленого або підозрюваного злочину, посилання на конкретні норми КПК.
- Інформація про права: повідомлення про право на адвоката, право на мовчання, право повідомити близьких.
- Опис дій уповноважених осіб та свідків: хто і як проводив затримання, які дії виконувалися.
- Підписи учасників: затриманого, співробітників, свідків, а також час складання протоколу.

Наукові дослідження також підкреслюють важливість оперативного оформлення документів. Затримання без належного протоколу може призвести до сумнівів у законності дій органів досудового розслідування, навіть якщо підозрюваний реально вчинив злочин. У таких випадках суди неодноразово відмовляли у прийнятті доказів або визнавали затримання незаконним [11, с. 81].

Особливості воєнного стану потребують окремої уваги. Зокрема, Закон № 2201-IX від 14.04.2022 дозволяє певні зміни у процедурах затримання та документуванні. Проте навіть у цих умовах необхідно дотримуватися принципу пропорційності, чітко фіксувати строки, підстави та права затриманого, аби уникнути порушення міжнародних стандартів прав людини [16, с. 115; 18, с. 80].

Отже процесуальне оформлення затримання — це ключовий елемент забезпечення законності кримінального провадження. Протокол та фіксація обставин не лише захищають права підозрюваного, а й гарантують належну

доказову базу для судового розгляду. Раціональне поєднання детального протоколювання та сучасних технічних засобів фіксації забезпечує ефективність кримінального процесу та мінімізує ризики порушення прав людини навіть у надзвичайних умовах.

2.3. Строки затримання та порядок їх обчислення

Строки затримання є ключовим інструментом забезпечення балансу між оперативністю дій органів досудового розслідування та захистом прав підозрюваного. Правове регулювання строків затримання визначено статтею 208 Кримінального процесуального кодексу України та підкріплюється нормами воєнного стану, що діяли з 2022 року.

Згідно з КПК України, затримання без ухвали суду допускається на термін до 72 годин. Цей строк включає три критично важливі періоди:

1. Перші 24 години — це час, протягом якого органи досудового розслідування повинні повідомити слідчого суддю про факт затримання особи. Метою цього повідомлення є забезпечення судового контролю за законністю затримання та можливість своєчасного втручання у разі порушення прав підозрюваного [16, с. 114].
2. Наступні 36 годин (тобто разом із початковими 24 годинами — до 60 годин) відведені на доставку затриманої особи до суду та обрання запобіжного заходу. Протягом цього часу слідчий або прокурор здійснює підготовку матеріалів, складання протоколів, повідомлення адвоката та фіксацію обставин затримання [18, с. 81].
3. Загальний строк 72 години — це межа, протягом якої особа може перебувати під затриманням без ухвали слідчого судді. По завершенні цього терміну особа має бути звільнена або передана суду для обрання запобіжного заходу. Порушення цього строку тягне за собою незаконність затримання та можливі наслідки у вигляді визнання доказів недопустимими [11, с. 82].

Науковці зазначають, що правильне обчислення строків є не лише формальною вимогою, а й гарантією дотримання принципу законності та пропорційності обмеження свободи. Кожна година затримання фіксується у

протоколи, і будь-яке перевищення встановлених термінів без обґрунтування може бути оскаржене в суді [16, с. 115].

Особливості строків затримання набувають особливого значення в умовах воєнного стану. Закон № 2201-IX передбачає можливість подовження строків затримання за певних обставин, що дозволяє органам досудового розслідування адаптувати процес до умов надзвичайного права. Водночас науковці підкреслюють необхідність збереження пропорційності обмеження свободи та дотримання процесуальних гарантій, щоб уникнути порушення міжнародних стандартів [16, с. 114–115; 18, с. 82].

У практичному аспекті строки затримання визначають етапи підготовки до судового розгляду та прийняття рішень про подальший запобіжний захід. Так, після завершення 72 годин слідчий суддя може обрати більш м'який захід, наприклад домашній арешт, або суворий — тримання під вартою. Така диференціація дозволяє забезпечити безпеку суспільства та дотримати права підозрюваного [11, с. 81].

Важливим аспектом є також порядок обчислення строків. Вони рахуються з моменту фактичного затримання особи. Якщо затримання відбувається у вихідний або святковий день, строк не переривається і продовжується наступного календарного дня. У випадку воєнного стану або надзвичайних ситуацій строки можуть обчислюватися з урахуванням специфіки режиму, проте всі зміни мають бути достатньо обґрунтовані та документально зафіксовані.

Отже, строки затримання є центральним механізмом законності затримання, який забезпечує оперативність дій слідчих та прокурора, контроль суду та захист прав підозрюваного. Правильне застосування строків, суворе дотримання документування та облік змін, передбачених воєнним станом, дозволяють зберегти баланс між ефективністю кримінального провадження та правами людини навіть у надзвичайних умовах.

РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ

3.1. Система процесуальних гарантій прав затриманої особи

Забезпечення прав і свобод затриманої особи є невід'ємним елементом кримінального процесу, оскільки саме від дотримання цих гарантій залежить законність дій органів досудового розслідування, допустимість доказів у суді та дотримання міжнародних стандартів прав людини. Законодавець закріплює низку прав, які мають бути надані особі з моменту її затримання, а порушення цих прав може призвести до серйозних процесуальних наслідків, включаючи визнання доказів недопустимими та оскарження законності затримання у судовому порядку [16, с. 115].

Однією з головних гарантій є право на адвоката. Воно закріплено у ст. 208 та 63 КПК України, а також відповідає міжнародним стандартам, зокрема ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Затриманий має право невідкладно скористатися юридичною допомогою, включаючи приватного адвоката або адвоката з державної системи безкоштовної допомоги. Органи досудового розслідування зобов'язані надати особі інформацію про право на захист, сприяти у зв'язку з адвокатом та забезпечити конфіденційність консультацій. Науковці підкреслюють, що право на адвоката є однією з найважливіших гарантій, оскільки воно зменшує ризик тиску на підозрюваного та неправомірного отримання доказів [18, с. 80].

Право на мовчання тісно пов'язане з правом на захист. Затриманий має право не свідчити проти себе та не давати пояснень, що можуть бути використані проти нього у кримінальному провадженні. Це право забезпечує рівновагу між інтересами держави та правами особи і є механізмом запобігання примусовому чи маніпулятивному впливу. Його дотримання контролюється через документування повідомлення затриманого про це право у протоколі затримання, а також фіксацію будь-яких спроб тиску або порушень [16, с. 116].

Ще однією ключовою гарантією є право на повідомлення близьких. Особа має можливість інформувати родичів або інших контактних осіб про факт свого затримання та місце перебування. Це право не лише забезпечує соціальний захист підозрюваного, а й дозволяє запобігти потенційним зловживанням з боку

органів досудового розслідування. На практиці це право реалізується шляхом письмового або усного повідомлення затриманого та фіксації факту повідомлення у протоколі [11, с. 81].

Процесуальні гарантії також включають доступ до медичного огляду. Затримана особа має право на своєчасне медичне обстеження у разі потреби, що є важливим для оцінки стану здоров'я під час обмеження свободи. Медичний огляд фіксується у протоколі або окремому документі, що забезпечує доказову базу у разі спорів про законність застосування фізичних засобів або сили. Науковці відзначають, що забезпечення медичного огляду під час затримання є не лише гарантією здоров'я підозрюваного, а й механізмом запобігання зловживанням і катуванням [17, с. 456].

Особливу увагу законодавець приділяє процесуальному контролю за законністю затримання. Слідчий суддя здійснює перевірку дотримання строків затримання, правильності складання протоколу та реалізації прав підозрюваного. У разі порушення суд має право скасувати затримання, визнавши його незаконним, що тягне за собою відповідні наслідки для кримінального провадження [16, с. 115]. Наукові дослідження підкреслюють, що ефективний судовий контроль є запорукою балансу між оперативністю слідства та дотриманням прав людини, особливо в умовах складних і надзвичайних ситуацій.

У практичному контексті важливими є також гарантії під час проведення слідчих дій у приміщенні затримання. Наприклад, особа має право бути присутньою при фіксації своїх речей, мати доступ до адвоката під час допитів та контролювати дії слідчих щодо застосування фізичної сили. Такий підхід дозволяє зберегти законність дій та запобігти надмірному обмеженню свободи [11, с. 81].

В умовах воєнного стану забезпечення прав підозрюваного набуває особливої актуальності. Закон № 2201-IX від 14.04.2022 передбачає подовження строків затримання та розширення повноважень прокурора, проте науковці наголошують, що це не повинно порушувати базові процесуальні гарантії. Зокрема, необхідно забезпечувати доступ до адвоката, право на мовчання, повідомлення близьких та медичну допомогу, навіть якщо строки затримання

подовжені або органи досудового розслідування діють у складних умовах [16, с. 114–115; 18, с. 80].

Наукова практика також розглядає системність гарантій. Вона передбачає взаємозв'язок різних прав та їх комплексне забезпечення: право на адвоката, мовчання, повідомлення близьких і медичний огляд не можна розглядати ізольовано. Комплексне забезпечення прав дозволяє уникнути ризику зловживань, неправомірного затримання та порушення міжнародних стандартів. У своїх дослідженнях Вахліс підкреслює, що системність гарантій сприяє ефективному захисту прав людини та підвищенню легітимності дій органів досудового розслідування [9, с. 139].

Важливим аспектом є фіксація порушень прав підозрюваного. Протокол затримання та інші процесуальні документи повинні містити інформацію про будь-які відхилення від встановлених процедур, спроби тиску або недотримання прав. Це забезпечує можливість оскарження дій слідчих у суді та захист законних інтересів підозрюваного. Науковці зазначають, що документування порушень є критичною складовою механізму правового захисту та запобігає повторенню порушень [16, с. 116].

Окремо варто виділити гарантії для вразливих категорій осіб, зокрема неповнолітніх, жінок, осіб з обмеженими фізичними або психічними можливостями. Для таких категорій законодавець передбачає спеціальні умови затримання та додаткові процесуальні гарантії, включаючи присутність психолога, медичний супровід та додаткові запобіжні заходи щодо захисту від насильства [11, с. 82].

Узагальнюючи, система процесуальних гарантій прав затриманої особи включає:

- право на адвоката;
- право на мовчання;
- право на повідомлення близьких;
- доступ до медичного огляду;
- процесуальний контроль з боку слідчого судді;
- дотримання строків затримання та належного оформлення протоколів;
- спеціальні гарантії для вразливих категорій.

Комплексне забезпечення цих прав дозволяє органам досудового розслідування діяти законно, ефективно та пропорційно, забезпечуючи баланс між суспільною безпекою та правами людини навіть у надзвичайних умовах, таких як воєнний стан [16, с. 114–115; 18, с. 80].

Таким чином, система процесуальних гарантій є фундаментальною складовою правової держави, яка захищає особу від неправомірного втручання в свободу, забезпечує контроль за діяльністю органів досудового розслідування та гарантує дотримання міжнародних стандартів. Її дотримання є обов'язковою умовою законності кримінального провадження та допустимості доказів у суді.

3.2. Практика ЄСПЛ щодо порушення права на свободу та особисту недоторканність при затриманні в Україні

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) має критичне значення для розуміння реального забезпечення прав затриманих осіб в Україні. Вона формує стандарти, які враховуються у національному кримінальному процесі, визначаючи межі допустимого обмеження свободи, процесуальні гарантії та контроль за законністю дій органів досудового розслідування. Дві ключові справи, що стали прецедентами у контексті затримання в Україні, — це «Нечипорук і Йонкало проти України» (справа № 4634/04) та «Корнєв і Карпенко проти України» (справа № 39402/05). Їх аналіз дозволяє виокремити основні проблеми та тенденції у застосуванні процесуальних гарантій при затриманні [19; 20].

Справи «Нечипорук і Йонкало» стосувалися порушення права на свободу та особисту недоторканність під час затримання та тримання під вартою в Україні. Зокрема, ЄСПЛ встановив, що затримання осіб відбулося без достатньої правової підстави та без належного судового контролю, що призвело до порушення ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд звернув увагу на кілька ключових аспектів: по-перше, недостатнє обґрунтування необхідності обмеження свободи; по-друге, недотримання строків затримання та відсутність оперативного повідомлення суду; по-третє, обмеження доступу до адвоката та відсутність належного документування обставин затримання [19].

ЄСПЛ підкреслив, що затримання навіть на короткий період має бути законним, обґрунтованим і підлягати судовому контролю. Суд також відзначив, що процесуальні документи, такі як протоколи затримання, повинні містити повну інформацію про підстави, строки та умови затримання, інакше вони не можуть слугувати підставою для легітимного обмеження свободи. Важливим моментом стало те, що порушення цих гарантій створює ризик зловживання владою та неправомірного утримання осіб, що суперечить принципу верховенства права [19].

Справа «Корнєв і Карпенко проти України» стосувалася аналогічних проблем, зокрема невиконання норм щодо строків затримання та процесуального контролю. У цій справі ЄСПЛ звернув увагу на суттєві порушення процедурних гарантій, що включали: обмеження права на адвоката, ненадання інформації про причини затримання, порушення строків повідомлення суду та відсутність фіксації дій слідчих у протоколах. Суд наголосив, що такі порушення не можна компенсувати формальною наявністю законів, якщо на практиці вони не виконуються [20].

Аналіз цих справ дозволяє виділити ключові процесуальні принципи, що повинні дотримуватися при затриманні особи в Україні:

1. Принцип законності: будь-яке затримання має мати чітку правову основу, передбачену кримінальним процесуальним законодавством. Відсутність обґрунтованих підстав для обмеження свободи визнається порушенням ст. 5 Конвенції [19, с. 3–5].
2. Принцип судового контролю: органи досудового розслідування не можуть затримувати особу без належного повідомлення суду та контролю з його боку. Судовий контроль забезпечує захист прав підозрюваного і законність дій слідчого [20, с. 7–8].
3. Принцип пропорційності та необхідності: обмеження свободи повинно бути пропорційним меті затримання — забезпеченню участі особи у слідчих діях або запобіганню ризику ухилення від кримінальної відповідальності. Перевищення строків або необґрунтоване затримання є порушенням цього принципу [19, с. 6].

4. Процесуальні гарантії: затриманий має право на адвоката, доступ до медичного огляду, право на повідомлення близьких, право на мовчання та фіксацію всіх дій у протоколі. Недотримання цих гарантій визнається порушенням прав людини [20, с. 9].

У науковій літературі також підкреслюється, що практика ЄСПЛ формує стандарти належного затримання, які слід враховувати у національному законодавстві. Так, Тертишник наголошує, що ефективність кримінального провадження не може розглядатися без забезпечення процесуальних гарантій; недотримання їх знижує легітимність дій органів досудового розслідування та створює ризик визнання доказів недопустимими [17, с. 455–457].

Особливу увагу у наукових роботах приділяють взаємодії національного законодавства та стандартів ЄСПЛ у період воєнного стану. Закон № 2201-IX розширює строки затримання та надає ширші повноваження прокурору, але практика ЄСПЛ наголошує на необхідності збереження ключових гарантій прав підозрюваного. Це включає доступ до адвоката, право на мовчання та повідомлення близьких, незалежно від умов надзвичайного права [16, с. 114–115; 18, с. 81].

В умовах воєнного стану судові рішення ЄСПЛ набувають особливої значущості, оскільки вони визначають межі допустимого втручання в свободу підозрюваного та обґрунтованість подовження строків затримання. Науковці наголошують, що навіть у разі воєнного стану держава не може порушувати базові права людини, і будь-яке обмеження свободи має бути пропорційним, обґрунтованим та документально зафіксованим [16, с. 115].

Практика ЄСПЛ також підкреслює необхідність диференціації правозастосування. Наприклад, затримання без ухвали суду можливо лише у випадках невідкладного реагування на злочин, але подальше застосування більш тривалих заходів, таких як тримання під вартою, має бути санкціоноване судом із обґрунтуванням необхідності. Недотримання цього принципу веде до порушення ст. 5 Конвенції та зменшує рівень правової визначеності для підозрюваного [19, с. 7].

У наукових працях також виділяють процесуальну системність гарантій, яку зобов'язані забезпечувати органи досудового розслідування. Це означає, що

права на адвоката, повідомлення близьких, доступ до медичного огляду та право на мовчання не можуть реалізовуватися фрагментарно; вони повинні бути забезпечені у комплексі, від початку затримання до передачі особи до суду [11, с. 82].

Дослідження практики ЄСПЛ свідчать, що недотримання стандартів прав людини під час затримання не лише порушує права підозрюваного, а й підриває ефективність кримінального провадження. Неправомірно отримані докази можуть бути визнані недопустимими, а процесуальні порушення створюють ризик анулювання рішень слідчих органів. Тому практика ЄСПЛ формує орієнтири для українських органів досудового розслідування, забезпечуючи баланс між безпекою суспільства та захистом прав людини [20, с. 10].

Висновки із практики ЄСПЛ свідчать, що затримання не може бути засобом тиску чи покарання, а лише процесуальним заходом забезпечення кримінального провадження. Законодавство України повинно враховувати ці стандарти при формуванні правил застосування затримання, особливо щодо строків, процесуального контролю та прав підозрюваного. В умовах воєнного стану ці принципи набувають особливої ваги, адже ризики порушення прав зростають, а органи досудового розслідування отримують додаткові повноваження.

У науковій літературі наголошується, що практика ЄСПЛ слугує еталоном оцінки законності дій національних органів, формує правові орієнтири та сприяє підвищенню рівня дотримання процесуальних гарантій у реальному кримінальному провадженні [17, с. 457]. Водночас вона дозволяє українським органам правопорядку адаптувати свої дії під сучасні умови, забезпечуючи ефективне та законне обмеження свободи без порушення міжнародних стандартів.

Отже, практика ЄСПЛ є не лише інструментом контролю за правами людини, а й практичним керівництвом для дій органів досудового розслідування, формуючи стандарти законності, пропорційності та процесуальних гарантій, що повинні дотримуватися незалежно від обставин, включаючи надзвичайні або воєнні. Аналіз справ «Нечипорук і Йонкало» та «Корнєв і Карпенко» демонструє, що ключовими елементами забезпечення прав є своєчасне повідомлення суду,

доступ до адвоката, правильне оформлення протоколів та дотримання строків затримання, а порушення цих вимог тягне за собою серйозні правові наслідки.

Таким чином, практика ЄСПЛ формує цінні орієнтири для національної правозастосовної практики, дозволяє удосконалювати кримінально-процесуальні механізми та забезпечує баланс між безпекою суспільства і правами особи, гарантуючи, що затримання залишається законним і справедливим заходом кримінального процесу.

3.3. Особливості затримання в умовах воєнного стану

Воєнний стан в Україні, запроваджений у 2022 році, суттєво вплинув на механізми кримінального провадження, зокрема на порядок та строки затримання осіб. Ці зміни передбачають розширення повноважень органів досудового розслідування та прокурорів, проте при цьому зберігають актуальність принципів законності, пропорційності та процесуальних гарантій. Аналіз наукових джерел та законодавчих нововведень дозволяє виокремити специфіку застосування затримання в умовах воєнного стану [10, с. 47; 16, с. 115; 18, с. 80].

Перш за все, слід зазначити, що законодавчі зміни 2022–2025 років розширили строки затримання без ухвали слідчого судді. Відповідно до внесених змін, органи досудового розслідування мають право затримувати підозрюваних до 72 годин, а прокурор може продовжити цей строк за певних обставин до 10 діб у разі нагальної необхідності забезпечити досудове розслідування та запобігти ухиленню від кримінальної відповідальності. Такі зміни пояснюються потребою оперативного реагування на складні умови ведення слідства під час воєнного стану, коли стандартні строки можуть виявитися недостатніми для захисту інтересів держави та безпеки суспільства.

Салманов зазначає, що у воєнний період затримання особи набуває функції оперативного інструменту, який дозволяє контролювати ситуацію та запобігати негативним наслідкам порушень закону, при цьому забезпечуючи мінімальні процесуальні гарантії [16, с. 117]. Водночас автор підкреслює, що навіть у таких умовах необхідно суворо дотримуватися принципу

пропорційності, тобто обмеження свободи має бути необхідним, обґрунтованим та пропорційним загрозі, яку несе поведінка підозрюваного.

Гаркуша у своєму дослідженні детально аналізує питання скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за умов воєнного стану, що прямо стосується практики затримання [10, с. 50]. Він зазначає, що навіть у період воєнного стану рішення про затримання або подальше тримання під вартою повинно містити чітке обґрунтування, посилення на конкретні факти та оцінку ризиків, пов'язаних з можливим ухиленням підозрюваного від слідства. Автор підкреслює, що без належного обґрунтування такі дії можуть бути визнані незаконними, що ставить під сумнів законність отриманих доказів та ефективність провадження [10, с. 52].

Особливу увагу слід приділити процесуальним гарантіям прав затриманої особи під час воєнного стану. Церкунюк зазначає, що навіть за розширених повноважень прокурора підозрювані зберігають право на: негайне повідомлення про причину затримання; доступ до адвоката та можливість захисту у всіх процесуальних діях; повідомлення близьких або третіх осіб про затримання; медичний огляд та забезпечення умов для збереження здоров'я [18, с. 80–82].

Таким чином, законодавче розширення строків та повноважень не скасовує базові принципи конституційної та міжнародної гарантії прав людини. Водночас, воєнний стан вимагає від органів досудового розслідування високої оперативності, чіткого документування дій та ретельного обґрунтування причин затримання, щоб уникнути порушення стандартів ЄСПЛ та національного законодавства.

У науковій літературі підкреслюється, що воєнний стан не може бути підставою для повної відмови від процесуальних гарантій. На практиці це означає, що навіть при подовженні строків затримання, доступ до адвоката та судового контролю залишається обов'язковим, а будь-які порушення цих норм можуть бути оскаржені у суді [18, с. 81].

Важливо також враховувати особливості документування затримання під час воєнного стану. Протоколи затримання повинні містити інформацію про обставини затримання, строки, причини подовження, участь адвоката та

забезпечення прав підозрюваного. Ця вимога є ключовою для правової визначеності та прозорості дій органів досудового розслідування [10, с. 51].

Ще одним важливим аспектом є роль прокурора як органу, що контролює законність затримання. В умовах воєнного стану прокурор отримує повноваження подовжувати строки затримання та ухвалювати рішення про застосування більш суворих заходів, проте при цьому залишається обов'язок забезпечити дотримання прав підозрюваного та принципів пропорційності [16, с. 116].

Науковці також підкреслюють, що воєнний стан не звільняє органи досудового розслідування від дотримання міжнародних стандартів, встановлених ЄСПЛ. Практика ЄСПЛ щодо справ «Нечипорук і Йонкало» та «Корнєв і Карпенко» чітко демонструє, що порушення прав підозрюваних навіть у надзвичайних умовах є неприпустимим та підлягає санкціям [19, с. 9; 20, с. 11].

Таким чином, особливості затримання в умовах воєнного стану зводяться до наступних ключових аспектів:

1. Розширення строків затримання: дозволяє органам досудового розслідування ефективно реагувати на складні обставини, але не звільняє від обов'язку дотримання процесуальних гарантій;
2. Посилення ролі прокурора: контроль за законністю затримання та прийняття рішень про подовження строків або застосування більш суворих заходів;
3. Дотримання процесуальних гарантій: доступ до адвоката, повідомлення близьких, фіксація дій у протоколах та забезпечення прав підозрюваного;
4. Принцип пропорційності та необхідності: затримання повинно бути обґрунтованим, пропорційним загрозі та спрямованим на забезпечення досудового розслідування;
5. Документування та прозорість: всі дії органів досудового розслідування повинні бути задокументовані для подальшого контролю та перевірки законності.

У науковій літературі наголошується, що законодавчі зміни під час воєнного стану не змінюють сутності затримання як процесуального заходу, а лише адаптують його до специфіки надзвичайного часу. Водночас дотримання

стандартів ЄСПЛ та національного законодавства забезпечує баланс між оперативними потребами держави та правами підозрюваного [16, с. 119; 18, с. 83].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що затримання в умовах воєнного стану залишається ключовим механізмом забезпечення кримінального провадження, який набуває специфіки у зв'язку з розширенням строків, повноважень прокурора та оперативними потребами слідства. Однак навіть у таких умовах необхідно суворо дотримуватися принципів пропорційності, законності та процесуальних гарантій, щоб уникнути порушення прав людини та міжнародних стандартів. Дотримання цих принципів забезпечує ефективність кримінального провадження, легітимність дій органів досудового розслідування та правову визначеність для підозрюваного.

ВИСНОВКИ

У процесі підготовки даної курсової роботи було проведено комплексний аналіз правової природи, видів, процесуального порядку та гарантій прав затриманої особи в кримінальному провадженні. Розгляд питань затримання здійснювався як у контексті національного законодавства, так і з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини.

Розділ 1 курсової роботи дозволив окреслити загальнотеоретичні засади затримання. Було визначено, що затримання є заходом процесуального примусу, який носить тимчасовий та екстрений характер і спрямований на забезпечення проведення слідчих дій, попередження ухилення підозрюваного від кримінальної відповідальності та збереження доказів. Вивчення етимології поняття «затримання» показало його тісний зв'язок із обмеженням свободи особи у контексті кримінального провадження та необхідність чіткого відмежування від адміністративного затримання, яке застосовується у зовсім інших правових механізмах. Було також проаналізовано різновиди затримання, серед яких затримання на підставі ухвали слідчого судді та без неї, уповноваженими особами органів досудового розслідування, а також так зване «цивільне» затримання. Виявлено, що класифікація цих заходів визначає не лише процесуальний порядок їх застосування, а й рівень правових гарантій для підозрюваної особи, що особливо важливо для забезпечення законності та пропорційності дій органів досудового розслідування.

Розділ 1 також показав, що затримання не існує ізольовано від інших заходів забезпечення кримінального провадження, таких як домашній арешт або тримання під вартою. Затримання виступає першочерговим інструментом обмеження свободи, який дозволяє оперативно реагувати на злочинні дії та забезпечує участь особи у слідчих діях. Домашній арешт та інші менш суворі заходи застосовуються для підтримання контролю над особою у менш обмежувальній формі, тоді як тримання під вартою є більш тривалим та формалізованим заходом, який вимагає судового рішення та дотримання всіх процесуальних гарантій. Аналіз літературних джерел та наукових коментарів дозволив виділити, що ефективність кримінального процесу значною мірою

залежить від правильного поєднання та послідовності застосування цих заходів, що забезпечує баланс між інтересами суспільства та правами підозрюваного.

У Розділі 2 було детально проаналізовано процесуальний порядок та підстави затримання особи, зокрема затримання без ухвали слідчого судді відповідно до статті 208 КПК України. Було показано, що підставою для такого затримання є реальна необхідність забезпечення досудового розслідування, ризик ухилення від кримінальної відповідальності або загроза знищення доказів. Особливу увагу приділено процедурі фіксації затримання, оформленню протоколів, обов'язковому зазначенню всіх обставин, а також ролі прокурора та оперативного слідчого у забезпеченні законності дій. Розглянуто строки затримання, включно з критично важливими межами: 24 години на повідомлення особи та 60 годин на доставку до слідчого судді, що в сумі дає загальний строк у 72 години. Було підкреслено, що дотримання цих строків є ключовим елементом забезпечення прав підозрюваного та легітимності дій органів досудового розслідування.

Розділ 3 роботи зосереджено на забезпеченні прав і свобод затриманої особи та аналізі практики ЄСПЛ щодо порушення права на свободу та особисту недоторканність. Встановлено, що система процесуальних гарантій включає доступ до адвоката, право на мовчання, повідомлення близьких та інші механізми контролю за законністю дій органів досудового розслідування. Аналіз рішень у справах «Нечипорук і Йонкало» та «Корнєв і Карпенко» продемонстрував, що порушення цих гарантій навіть у національних умовах може призвести до визнання затримання незаконним та негативно впливати на подальше кримінальне провадження.

Окрему увагу приділено особливостям затримання в умовах воєнного стану, коли законодавчі зміни 2022–2025 років передбачили подовження строків затримання, розширення повноважень прокурора та можливість оперативного реагування на злочинні дії за особливих обставин. Аналіз сучасних наукових досліджень показав, що навіть за цих умов органи досудового розслідування зобов'язані дотримуватися принципів пропорційності, обґрунтованості та належного документування своїх дій. Це забезпечує баланс між оперативними

потребами держави та правами підозрюваного, а також дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Узагальнення досліджених матеріалів дозволяє зробити кілька ключових висновків:

Затримання особи є екстремим заходом процесуального примусу, який застосовується у рамках системи заходів забезпечення кримінального провадження та має бути обґрунтованим, пропорційним та документально зафіксованим.

Вибір конкретного заходу забезпечення кримінального провадження залежить від тяжкості злочину, ризику ухилення підозрюваного від слідства та необхідності збереження доказів. Затримання, домашній арешт та тримання під вартою є взаємопов'язаними інструментами, що застосовуються диференційовано та послідовно.

Процесуальні гарантії прав підозрюваного під час затримання є обов'язковими навіть у надзвичайних умовах. Забезпечення доступу до адвоката, права на повідомлення близьких та правильне оформлення протоколів є критичними для легітимності кримінального провадження.

Воєнний стан вносить особливості у порядок застосування затримання, зокрема подовження строків та розширення повноважень прокурора, проте не звільняє від дотримання принципів пропорційності та законності.

Практика ЄСПЛ демонструє, що будь-які порушення прав підозрюваних при затриманні можуть мати суттєві негативні наслідки для кримінального провадження та визнання доказів недопустимими.

Таким чином, системний підхід до застосування затримання особи в кримінальному процесі, поєднання його з іншими заходами забезпечення провадження, а також дотримання процесуальних гарантій прав підозрюваного забезпечують **ефективність кримінального провадження, законність дій органів досудового розслідування та баланс між правами людини та інтересами суспільства**. Навіть в умовах воєнного стану застосування затримання потребує чіткої регламентації, документування та контролю з боку прокурора і суду, що дозволяє забезпечити правову визначеність та зменшити ризики порушень прав підозрюваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93. — Ст. 3103. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР // Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — Ст. 52.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — Додаток до № 51. — Ст. 1122.
8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану від 14.04.2022 № 2201-IX // «Голос України», 30.04.2022.

Навчальна та наукова література:

9. Вахліс, І. В. Повноваження прокурора крізь призму застосування заходів забезпечення кримінального провадження // Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. — 2025. — № 2. — С. 137–141.

10. Гаркуша А. Г. Cancellation of a preventive measure in the form of detention under martial law in the context of Art. 616 of the CPC of Ukraine // Law and Safety. — 2022. — № 3. — С. 45–53. — Режим доступу: <https://pb.univd.edu.ua>
11. Касапоглу, С. О. Запобіжні заходи під час дії воєнного стану: особливості застосування та умови дотримання принципу юридичної визначеності у нормах кримінального процесуального законодавства // Актуальні питання юриспруденції. – 2024. – № 2 (43). – С. 79–82.
12. Коломієць Н. В., Ющенко М. С. Особливості проведення досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 583–587. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/146.pdf.
13. Кримінальний процес : навч. посібник / Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2020. 582 с.
14. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях : навч. посіб. / авт. кол. ; за заг. ред. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2021. 300 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С. В. Ківалова, С. І. Кравченка. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.
16. Салманов О. В. Changes in the legal regulation of criminal proceedings under martial law // Law and Safety. — 2023. — № 2. — С. 112–120. — Режим доступу: <https://pb.univd.edu.ua>
17. Тертишник В. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. 22-ге вид. Київ : Алерта, 2025. 1096 с.
18. Церкунюк Л. В. Certain Aspects of Suspending Pre-Trial Investigations in Criminal Proceedings Under Martial Law // Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs. — 2025. — № 1. — С. 78–86. — Режим доступу: <https://visnyk.univd.edu.ua>

Судова практика:

19. Нечипорук і Йонкало проти України (справа № 4634/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 21.07.2011 // HUDOC: Європейський суд з прав людини. — Режим доступу:

<https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення — вкажи дату, коли переглядатимеш).

20. Корнєв і Карпенко проти України (справа № 39402/05) : рішення Європейського суду з прав людини від 05.10.2010 // HUDOC: Європейський суд з прав людини. — Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int>